

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Kråkshults kyrkogård

*Kråkshults socken i Eksjö kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2005:47

Jonas Haas

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Kråkshults kyrkogård

*Kråkshults socken i Eksjö kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*

Rapport, foto och ritningar: Jonas Haas. Grafisk design: Anders Gutehall. Tryckning och distribution: Lars-Göran Gustafsson

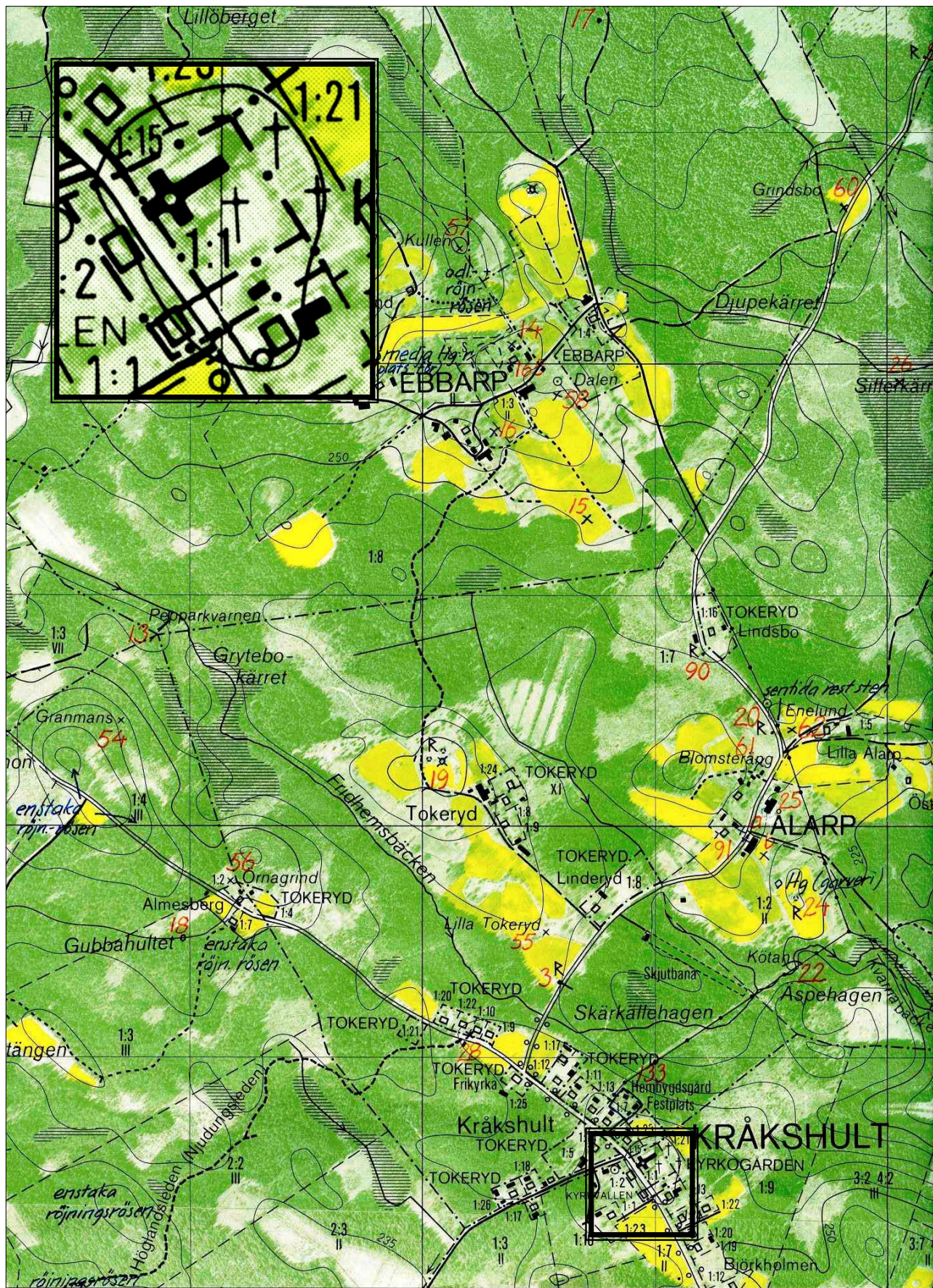
Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2005

Innehåll

Innehåll	3
Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte	5
Inventeringens uppläggning	5
Sammanfattande beskrivning	6
Kråkshults kyrkogård	7
Kyrka och kyrkomiljön	7
Kyrkogårdens historik	7
Händelsehistorik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	10
Allmän karaktär	10
Omgärdning	10
Ingångar	10
Vegetation	10
Gångsystem	11
Gravvårdstyper	11
Byggnader	11
Beskrivning av enskilda kvarter	12
Kvarter 1 och 2	12
Kvarter 3 och 4	13
Västra kyrkogårdsmuren och norra delen	15
Kvarter F	17
Minneslunden	18
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet	19
Sammanfattning	19
Referenser	20
Tryckta källor	20
Arkiv	20
Tekniska och administrativa uppgifter	20

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Kråkshult 6F6f, 1993

Inledning

Bakgrund

På uppdrag av Linköpings stift genomför Jönköpings läns museum en kulturhistorisk inventering av kyrkobyggnader och kyrkomiljöer inom stiftets del av Jönköpings län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004 och det beräknas avslutas under år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkobyggnaderna och kyrkogårdarna som omfattas av Kulturminneslagen. Lagen gäller de kyrkobyggnader, kapell och kyrkogårdar som är tillkomna före utgången av år 1939 samt de som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarna syftar till att lyfta fram kyrkans och kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden, att få en överblick av stiftets kyrkobestand och kyrkogårdar samt att sammanställa den enskilda kyrkans och kyrkogårdens historia. Inventeringen är avsedd att utgöra ett underlag i församlingens förvaltningsarbete och i de vård- och underhållsplaner som församlingarna arbetar med att ta fram. Inventeringarna ska vidare kunna användas i handläggningen av kyrkoantikvariska ärenden och för att bedöma var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en historik över kyrkogården, beskrivning av de olika kvarteren, fotografier och en kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast ett litet antal bilder använts i rapporten. Linköpings stift, inklusive respektive församling, samt läns museet har rätt att fritt bruka fotografierna. För varje kyrka och kyrkogård skrivs vardera en delrapport med en kortfattad beskrivning av kyrkomiljön och en mer omfattande över kyrkan. För varje kyrka och kyrkogård görs en sammanfattande kulturhistorisk bedömning där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Förutom delrapporten görs delar av inventeringsmaterialet tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Den kulturhistoriska bedömningen görs i samarbete med representanter från Linköpings stift, Länsstyrelsen i Jönköpings, Östergötlands och Kalmars län samt läns museerna i Kalmar och Linköping. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karakteriseringen tas beslut om vilka åtgärder som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fältarbete och rapporter har utförts av antikvarie Jonas Haas vid Jönköpings läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

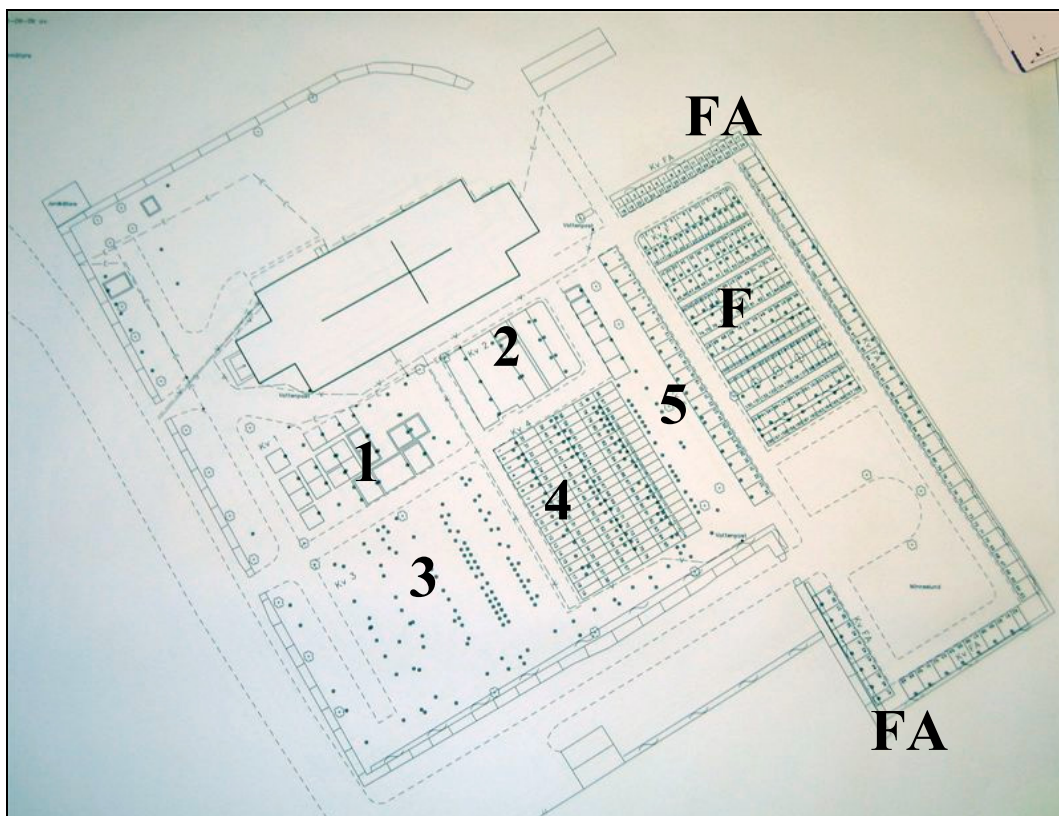
Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Eksjö Kråkshult 7:1

Eksjö kommun, Kråkshults församling, Kråkshults socken, Hässleby kyrkliga samfällighet, Sevede och Aspelands kontrakt, Linköpings stift, Jönköpings län.

Kråkshults kyrkogård anlades i samband med att kyrkan uppfördes 1801-02 och har sin huvudsakligen utbredning söder och öster om kyrkan. Kyrkogården utvidgades mot sydöst 1955 och samtidigt lades en del gångar igen på gamla kyrkogården. Norra delen av kyrkogården har aldrig använts, mer än sparsamt för självmördare enligt uppgift. Bergrunden går här för högt upp för att man ska kunna gräva. I senare tid har flera gravar som ursprungligen har haft grusytor såtts igen med gräs.

Största delen av södra kyrkogården tas upp av de två allmänna kvarteren 3 och 4. Kvarteren har en stor del av sina ursprungliga allmänna-linjegravar kvar och inramas av större och mer påkostade familjegravar. Kvarter 1 och 2 som ligger i direkt anslutning till kyrkan söder om denna har de mest påkostade gravarna på kyrkogården, de som ligger närmast huvudingången i väster även har kvar sina grusytor och stenramar. Detta hör till det mest exponerade området på kyrkogården. Gravraderna längs med kyrkogårdsmuren i väster präglas liksom gravarna i kvarter 1 och 2 också av mer monumentala vårdar av större format, här är dock nästan samliga grusgravar igensådda med gräs. Kvarter F och FA som tillkom 1955 har endast gravvårdar från tiden efter detta och präglas av rader med rygghäckar av olika växtmaterial. I södra delen av kvarteret finns en enkelt arrangerad minneslund.

Gravkarta från 1993, med infällda kvartersbeteckningar. Eksjö kommun.

Kråkshults kyrkogård

Kyrka och kyrkomiljön

Kråkshults kyrka uppfördes 1801-02 efter att man året innan rivit den gamla kyrkan. Den gamla kyrkan låg ca en km sydost om den nuvarande och användes delvis som byggnadsmaterial till den nya kyrkan. Kyrkogården övergavs i samband med flytten. Den nya kyrkan uppfördes på en högt belägen plats där berggrunden gick i dagern för att slippa problem med fuktig mark. Kyrkan ritades av Olof Tempelman på Överintendentsämbetet och är typisk för många av de sengustavianska landsortskyrkorna – enskeppigt långhus med släta fasader och stora rundbågiga fönsteröppningar och ett lanterninpryvt torn i väster. I kyrkan som är i nära ursprungligt skick, finns måleri av Per Hörberg.

Kring kyrkan uppfördes utmed landsvägen ny bostadsbebyggelse för arbetare, hantverkare och tjänstemän. Bostadsbebyggelsen kompletterades med mindre uthus med plats för grisar och höns. Samtidigt som kyrkan uppfördes söder om denne ett sockenmagasin i timmer. Sockenmagasinet hade byggts 1759 invid den gamla kyrkan men monterades ner och flyttades till den nya kyrkans plats. Två rader kyrkstallar uppfördes under 1800-talets första hälft vid kyrkan med plats för 32 hästar, dessa revs omkring 1910. Utmed landsvägen på ömse sidor om kyrkan planterades en lång asfällé som i början av 1900-talet fälldes och istället ersattes av en lindallé. Till kyrkbyn hör också ett missionshus som uppfördes i slutet av 1800-talet.

Kyrkogårdens historik

Kråkshult kyrkogård anlades i samband med att den nya kyrkan uppfördes 1801-1802. Den gamla kyrkan hade legat på en mer eller mindre vattensjuk grund vilket borde ha lett till problem för stenbyggnaden och dess murars stabilitet. Man beslutade därför att uppföra den nya kyrkan på en säkrare plats och valde den plats där kyrkan står idag – en berghäll varifrån marken sluttar åt alla håll. För kyrkogården var man därför tvungen att fylla ut med sand (som hämtades från Bellö) söder och sydost

kyrkan för att få ett tillräckligt djup för begravingar. Huvudsakligen användes den södra delen av kyrkogården, norr om kyrkan i dess skugga begrovs endast självmördare som dessutom bars in på kyrkogården över kyrkomuren – inte genom dess grindar. Detta skedde så sent som fram till 1920-talet. Platsen närmast kyrkan på södra sidan, som i vanliga fall är de mest populära just på grund av närheten till kyrkan, gick inte heller att utnyttja eftersom här gick berggrunden i dagern. För att kunna använda denna plats fick man spränga bort berget, något man troligen började med i slutet av 1800-talet. På grund av den ytliga berggrunden på kyrkogården blev det med tiden allt svårare att gräva om gravarna för att få plats med nya. Man köpte därför in

Del av allmänna kvarteren på Kråkshults kyrkogård omkring 1926. Ur *Våra kyrkor och griftegårdar...*

ängsmarken öster om kyrkogården, sprängde bort berg och fyllde på med ny sand till ett djup av två meter. Ritningar gjordes 1945 av Johannes Dahl i Tranås som även planerade in ett bårhus i södra delen. Norra delen av nya kyrkogården avsattes för allmänna gravar och södra för familjegravar. De ursprungliga ritningarna omarbetades då bland annat orienteringen av de allmänna gravraderna ändrades och 1955 kunde man inviga den nya kyrkogården. Samtliga gravar på denna del avsågs från början att sättas upp utan stenskoning och besås med gräs.

Efter kyrkogårdsutvidgningen lades även grusgravarna på äldre kyrkogården igen och besåddes med gräs. Även gångar inom kvarteren såddes igen liksom den grusgången längs med södra kyrkogårdsmuren. I slutet av 1950-talet diskuterades även behovet av en ved- och materialbod. Den skulle uppföras bredvid sockenmagasinet direkt utanför södra kyrkogårdsmuren. Dock uppfördes den aldrig utan istället byggdes den bod som idag står nordost om kyrkan.

Händelsehistorik

- 1801-02 Kyrkogården anläggs på jungfrulig mark, samma år som kyrkobyggnaden uppförs. Gamla kyrkan låg ca 1 km sydost om nya kyrkan. Kyrkan ritas av Olof Tempelman på Överintendentsämbetet. Ritningar över kyrkogården saknas. (ATA)
- 1923 Förslag till nya grindar i trä, med kors och svarvade dockor. Ritning av C. O. Hallström, utförs 1925 i samband med större restaurering av kyrkan. (ATA)
- 1945 Förslag till utvidgning av kyrkogården mot öster. Utvidgningen omfattade även plats för bårhus vid södra entrén. Ritning utförd av Johannes Dahls arkitektfirma i Tranås, omarbetades 1947. (ATA)
- 1955 Invigning av kyrkogårdsutvidgningen, förrättad av biskop Malmeström. (*Hembygd på Höglandet*)
- 1957 Förslag till ny ved- och materialbod söder om gamla kyrkogården bredvid det äldre sockenmagasinet. Förslaget kom aldrig till utförande. (ATA)

Kyrkogårdens äldsta gravvård är från 1855 och restes över färgerifabrikör G. Wistrand. Stenen är gjord av kalksten och placerad vid västra huvudingången.

Beskrivning av kyrkogården gjord 1926 i *Våra kyrkor och griftegårdar*... Kyrkogården beskrivs som en av de mindre i stiftet, med ett fåtal stenvårdar och istället desto fler trävårdar. Vårdarna

är resta med få och korta minnesrunor över de ”enkla arbetsmänniskor, som gått sin väg stilla fram, utan att på något särskilt sätt väcka uppmärksamhet”. Kyrkogården präglas alltså främst av enkla och anspråkslösa trävårdar. De enskilda vårdar som väcker uppmärksamhet är de av sten, resta längst kyrkogårdsmuren, t ex den äldsta stenvården på kyrkogården, den över P. M. Wistrand som begrovs 1855. Denna sten står fortfarande direkt norr om huvudingången till kyrkogården. Den norra delen av kyrkogården har endast ett fåtal gravar, placerade längst i väster längs kyrkogårdsmuren, eftersom berget här norr om kyrkan går nästan upp dagen och djupet således inte tillåter några begravningar utan sprängning. De flesta gravvårdar som beskrivs står längs med kyrkogårdens murar, medan de båda allmänna kvarteren som främst innehöll trävårdar (kvarter 3 och 4) endast kortfattat beskrevs genom några olika minnesvärda personer som ligger begravda där.

Kråkshults kyrka med västra kyrkogårdsmuren i förgrunden. Foto: A Steijertz, okänt årtal, ATA.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Kråkshults kyrkogård utbreder sig huvudsakligen söder och sydost om kyrkan. Kyrkogården har visserligen också ett större kvarter norr om kyrkan men detta är till allra största delen utan gravar, dels beroende på att berggrunden här går högt upp i dagern. Kyrkogården har en äldre del som är samtida med kyrkobyggnaden (1802), och en yngre del i öster som tillkom 1955. Den äldre delen av kyrkogården är främst uppdelad i två allmänna kvarter, samt två mindre kvarter direkt söder om kyrkan med grusgravar och större familjegravsvårdar. Större vårdar finns även utmed kyrkogårdsmurarna. Den äldre delen har kompletterats med nyare vårdar under en längre period. Den nya delen från 1955 är mer homogen, med rygghäcksförsedda gravrader med huvudsakligen breda och låga vårdar.

Omgärdning

Kyrkogården omgärdas av en stenmur, västra muren mot landsvägen är murad med kluven granit fogad med bruk, södra och norra muren är kallmurade. Murarna tjänstgör samtidigt som stödmur, utifrån är muren omkring midjehög, medan den går i markhöjd sett från kyrkogården, uppvallad längs med västra muren. Östra avgränsningen av gamla kyrkogården togs bort i samband med utvidgningen 1955, från denna är bara höjdskillnaden synlig idag. Nya kyrkogården avgränsas i norr, öster och söder av en klippt karaganhäck.

Ingångar

Kyrkogården har tre ingångar. I västra muren finns två identiska ingångar, fyrkantiga och slätputsade grindstolpar med markerad sockel, profilerad list under plåtklädd tornhuv krönt av ett förgyllt träkors, grindarna är smidda och är insatta någon gång kring mitten av 1900-talet. Grindstolpar är samkomponerade med kyrkan. Den södra ingången till nya kyrkogården är samtida med denna, grindstolpar av rusticerade stenblock och grindpar med enkelt smidda korsformer.

Del av västra kyrkogårdsmuren av kluven granit med grindstolparna vid huvudingången.

Vegetation

Gamla kyrkogården omgärdas av en trädkrans av lind, mest komplett utmed landsvägen och vid södra kyrkogårdsmuren. Här kan den delen ses som en länk mellan de båda karakteristiska lindalléerna som leder fram till kyrkan både norr och söder ifrån. I norr saknas träden helt och i öster har lindarna ersatts av tre hängbjörkar mellan nya och gamla kyrkogården. Vid den södra av de två västra ingångarna flankerar två stora och kapade *aspar/lindar/almar* gången, på samma sätt som framför kyrkans södra port på långsidan, fast där än mer kapade. Rygghäckar saknas helt på gamla kyrkogården.

På nya kyrkogården som består av sex gravrader i linje från norr till söder, har man undvikit den vanliga upprepningen genom att välja olika växtmaterial till rygghäckarna i respektive gravrad. Nya delen omges av en stramt klippt karaganhäck.

Gångsystem

Gångarna på kyrkogården är huvudsakligen gruslagda och följer i förenklad form det ursprungliga systemet mellan kvarteren. Samtliga gånger mellan kvarteren är kvar förutom den södra gången längs med kyrkogårdsmuren samt den östra gången längs förra kyrkogårdsmuren på gamla kyrkogården. Gångar inom kvarteren har såtts igen med gräs. Tack vare att en så stor del av det ursprungliga gångsystemet på gamla kyrkogården är intakt, förtydligar det kvartersstrukturen och skillnaderna mellan dem.

Del av den västra trädkransen utmed landsvägen samt grusgång mellan de allmänna kvarteren och köpegravskvarteret B.

Gravvårdstyper

Kråkshults kyrkogård är jämfört med andra kyrkogård relativt ung, beroende på att den nya kyrkan uppfördes på en ny plats utan äldre gravplats i anslutning. De första gravvårdarna har beskrivits som väldigt enkla och länge saknades nästan helt stenvårdar. Traditionen med enkla vårdar har hållit i sig, och är tydligast i de allmänna kvarteren som fortfarande har några trävårdar kvar. Kring sekelskiftet 1900 ökade stenvårdarna och mer påkostade familjegravar fick en plats nära kyrkans södra sida, liksom utmed kyrkogårdsmurarna. Uppdelningen med påkostade gravar utmed murarna samt nära kyrkans södra ingång, och enkla allmänna gravar i de två kvarteren söder därom är fortfarande synlig. Moderna gravvårdar från 1900-talets andra hälft har kompletterat dessa i måttfull skala men är annars väl samlade i den nya kyrkogården öster om den gamla.

Byggnader

Förutom kyrkobyggnaden förekommer endast en redskapsbod nordost om kyrkan. Dess fasader är panelklädda och ljusst gråmålade med vita knutar och foder. Sadeltaket är lagt med trapetsformad röd plåt.

Beskrivning av enskilda kvarter

Kvarter 1 och 2

Allmän karaktär

Området omfattar två mindre kvarter och ligger direkt söder om kyrkan. Området togs inte i anspråk för gravar från början eftersom berggrunden gick så högt upp i dagern här, det var först när man började spränga undan berget för att få tillräckligt gravdjup som området kunde utnyttjas. Det blev ett så kallat köpegravsområde med påkostade stenvårdar med stora inramade grusytor, antingen inramade med stenar eller häckar. Området ligger högre än övriga kyrkogården, och kanten mot söder där största höjdskillnad finns stöds delvis av en stenskoning, på andra ställen av sluttande gräsvall. Både på grund av sitt höga läge men även på grund av platsen nära kyrkogårdens och kyrkan huvudingång liksom vid dess södra ingång är området kyrkogården bäst exponerad, vilket säkert lett till att det avsattes som köpegravsområde.

Kvarter B sett från sydväst.

Gravvårdstyper

Gravarna i område B härrör huvudsakligen från 1900-talets mitt med tyngdpunkt på 1940- och 50-tal. På den västra delen har nästan samtliga gravar grusytor med stenramar och mellan dess finns ännu ett inre gångsystem, i östra delen finns fler äldre gravar men här står samtliga gravar

Typiska gravar från kvarter 1 (de två vänstra bilderna) och 2 (den högra bilden).

på gräsmatta utan inramning. Den äldsta gravvården är av sandsten och rest över Komminister G Friman från 1877. Andra utmärkande är en bautastensliknade sten över trädgårdsmästare Karlsson från 1941, en skulpterad trädstam över nämndeman Fransson från 1935. Titlar är vanliga i kvarteret, främst i västra delen. Titlar som förekommer är korpral, kapten, köpman, kommunalordförande, journalisten, nämndemannen mfl. Eventuellt nya gravvårdar bör absolut anpassa sig de befintliga vårdarnas utseende vad gäller storlek och monumentalt anslag.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarteret har en tydlighet gentemot övriga kyrkogårdens kvarter som främst ligger i de välbevarade grusgravarna och det monumentala anslaget. Det kulturhistoriska värdet är främst kopplat till grusgravarna med inhägnader, grusgångarna inom det västra kvarteret, de stora ytorna runt varje grav samt i enskilda gravvårdar. Eventuellt nya gravvårdar bör anpassas till befintliga gravvårdar vad gäller proportioner, storlek, markbeläggning och eventuell inramning.

Grusgravar med bevarade grusgångar, högresta vårdar av monumentala format ger en tydlig karaktär åt kvarteren närmast söder om kyrkan.

Kvarter 3, 4 och 5

Allmän karaktär

Området som består av tre kvarter ligger på södra delen av gamla kyrkogården. Kvarteren är så kallade allmänna kvarter där folk begravs i små och tätt grävda ensamgravar i kronologisk ordning och med små gravvårdar. Gravlinjerna går i nordsydlig riktning, vårdarna är vända mot öster och väster och kvarteren är helt grästäckta. Idag ingår gravarna längs med södra kyrkogårdsmuren även i området, tack vare att den södra grusgången som tidigare skilde dem åt har sätts igen med gräs.

Område A med allmänna gravar, uppdelat i två kvarter av bevarad grusgång.

Gravvårdstyper

Området består av Kråkshults allmänna kvarter och gravvårdarna har därför sedan länge varit små och ofta oansenliga. Den typiska gravvården är liten, har ändå högresta proportioner, är av sten, saknar titel och är från tiden mellan 1910-tal och 1950-tal. Dessa står för ungefär hälften av alla vårdar. Resterande är till största delen modernare familjegravar som har kompletterat äldre ensamgravar, men det finns även en del familjegravar från 1900-talets första hälft. Dessa finns främst utmed grusgången som leder från kyrkans södra entré och som tidigare delade området i två kvarter, där de fungerat som en mer påkostad inramning av kvarteren. Gravvårdarna längs med södra muren är mer påkostade och har ursprungligen ingått som en inramning av hela kyrkogården tillsammans med andra gravar som haft sitt läge längs kyrkogårdsmuren. Vårdarna är större och utrymmet runt dem likaså, och andelen titlar är också större. I de allmänna kvarteren förekommer flera hemmansägare, en målare, handlande, virkeshandlande och kyrkovaktmästare. I raden utmed södra kyrkogårdsmuren förekommer en hemmansägare, åkeriägare, kyrkovärd och en lantbrukare. Utmärkande vårdar är en del vårdar som förefaller komma från en tidigare generation av allmänna linjen från sekelskiftet kring 1900, samt tre stycken ännu bevarade trävårdar från 1899, 1927 samt 1933.

De allmänna kvarteren i område A präglas av tätt ställda och små gravvårdar i kronologisk ordning. I ytterkanterna längs gångarna förekommer dock större familjegravar, liksom på spridda ställen inne kvarteren som senare tiders kompletteringar.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Området har en tydlig struktur och skiljer sig också relativt tydligt från övriga kvarter på kyrkogården. Området präglas av dess ursprung som allmänt kvarter med linjegravar från omkring 1900-1950. Värdefullt för bevarandet av dess kulturhistoriska karaktär är de mindre gravvårdarna från denna tid, inte minst de av trä som ännu finns kvar och som tidigare var betydligt vanligare. Vid kompletteringar bör nya stenar anpassas efter befintliga vad gäller mått, proportioner och utrymme vid sidan av. Finns önskemål om större gravar bör dessa i så fall hänvisas till områdets ytterkanter och inte till dess mitt, enligt den tradition som rått i kvarteren tidigare. Det är önskvärt att områdets ursprungliga uppdelning i två kvarter görs tydligt genom att bibehålla den mittersta grusgången och gärna genom att tydliggöra de gångar som nu är igensådda med gräs. Likaså bör skillnaden mellan gravraderna längs med södra kyrkogårdsmuren och de inne i kvarteren upprätthållas.

Området skiljer sig tydlig från andra kvarter på kyrkogården, främst genom de många bevarade vårdarna från allmänna linjen. I vänstra bildens förgrund en av tre bevarade trävårdar och på högra bilden en av de familjegravar som ramar in det allmänna kvarteret.

Västra kyrkogårdsmuren och norra delen

Allmän karaktär

Området som saknar kvartersbeteckning omfattar gravraderna längs med västra kyrkogårdsmuren samt området norr om kyrkan. Kvarteret norr om kyrkan saknar nästan helt gravar, troligen inte enbart beroende på nedärvda föreställningar om väderstreck och var man bäst låg på kyrkogården, utan också på grund av att berggrunden här gick i dagern. Norra sidan verkar fram till början på 1900-talet endast ha använts för begravning av självmördare. Istället var utrymmet längs med kyrkogårdsmurarna tidigt bland de mer statusfyllda platserna på kyrkogården att begravas vid, speciellt i närheten av kyrkogårdens ingångar. Norr om huvudingången finns kyrkogårdens äldsta gravvård, från 1855, tillika troligen en av de första stenvårdarna. Marken innanför kyrkogårdsmuren är uppvallad emot muren och trädkransen också placerad innanför. Övriga gravrader längs med gamla kyrkogårdens murar (i öster och söder) har beskrivits i samband med område A beroende på att de nu genom igensådd av grusgångar är så integrerade i dessa områden. Längs med norra kyrkogårdsmuren står ett antal gravvårdar tagna ur bruk uppställda.

Område C, längs med västra kyrkogårdsmuren och med fabrikör Wistrands gravvård från 1855 i förgrunden.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna längs med kyrkogårdsmuren är allmänt större och mer påkostade än de gravar som förekommer i de allmänna kvarteren och på den nya kyrkogården. Samtliga är från 1900-talets första hälft eller äldre, flera av riktigt monumentala mått, två är bevarade som grusgravar. Bland andra gravar som märks är kalkstensvården över färgfabrikören Wistrand som är kyrkogårdens äldsta grav från 1855. Vanligaste stenmaterial är annars den exklusiva diabasen, delvis polerad till högglans. Nästan alla är familjegravar. Titlar som nämns är organist, hemmansägare, soldaten och fabrikören.

Norra delen av kyrkogården.

Två typiska gravvårdar av det större formatet längs med västra kyrkogårdsmuren; polerad diabas, högresta proportioner och placerade på hög sockel. Längs med norra kyrkogårdsmuren står vårdar som tagits ur bruk uppställda.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Det är tydligt att gravplatserna längs med kyrkogårdsmuren haft en särställning på kyrkogården. Läget har varit välexponerat längs med kyrkogårdsgångarna och har troligen från första början innan kyrkogården fick sin nuvarande kvartersindelning erbjudit de förnämsta platserna på kyrkogården. Detta tar sig uttryck genom deras storlek och påkostade utformning. Viktigt för upplevelsen är även att grusgångarna framför hålls intakta så att området inte växer ihop med övriga kvarter av annan karaktär.

Kvarter F, FA

Allmän karaktär

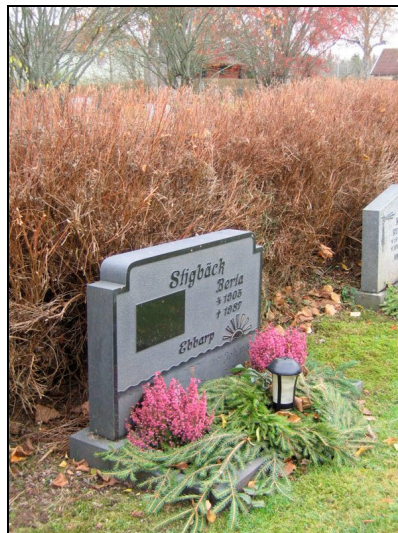
Kvarter F, med kantgravarna i kvarter FA, är ett tydligt avgränsat område med en homogen uppsättning gravvårdar från 1900-talets senare del. Området tillkom 1955 och hade då lagts ut på tidigare ängsmark, påfyllt till erforderlig höjd med sand. Norra delen av kvarter består av gravrader i östvästlig riktning med rygghäckar, och södra delen är en öppen plats som delvis används som minneslund. Denna har en enkel och öppen utformning med ett rest träkors omgiven av några enar. Hela kvarteret utom dess västra avgränsning, omgärdas av en karaganhäck. Längs med denna är större familjegravar placerade. Den västra avgränsningen utgörs av vällen mot gamla kyrkogården, upptill planterad med hängbjörkar i rad.

Område D sett från väster. Varje gravrad har sin egen typ av rygghäck, de två närmsta har dock dött ut.

Gravvårdstyper

Samtliga gravvårdar är tillkomna efter 1955, så gott som samtliga är också enhetligt utformade med låga och breda proportioner. Rygghäckarna är olika för varje rad. Gravläggningar har skett i kronologisk ordning från norr till söder. Titlar brukar vara sällsynt på gravar från denna tid men här förekommer det ändå en del. Titlar som märks är t ex mejerskan, reseombudet, svenskamerikanen, grundläggaren, frälsningsofficeren mfl.

Samtliga gravvårdar i kvarter D är av den låga och breda typen, utan stenramar, oftast med enkla konturer och utan titlar.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarteret är homogent och tydligt avgränsat, både genom sin karkatär och genom sina faktiska gränser. Variationen av växtmaterial till rygghäckarna är en medveten arkitektonisk gestaltning som skapar variation i kvarteret och bryter upprepningarna som annars är vanliga på områden från denna tid. Gravvårdar är tidstypiska men vanligt förekommande, mer värde har enskilda gravvårdar med titlar och ortsnamn, samt de med person- och lokalhistoriskt värde.

Minneslunden sett från söder, samt en rad från kvarter F.

Minneslunden

Allmän karaktär

Minneslunden ligger på nya kyrkogården sydost om den gamla, direkt söder om kvarter F. Den består av en öppen gräsyta med ett enkelt men stort träkors, omgivet av några enar. Framför ingången har gjorts en öppen grusad plats.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Minneslunden har en diskret framtoning, det kulturhistoriska värdet är främst förknippat med dess roll som en tidstypisk företeelse från 1900-talets slut.

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet

Kråkshults kyrkogård anlades 1801-02, i samband med att den nya kyrkan uppfördes. Kyrkan och kyrkogården uppfördes på ny mark, några äldre lämningar finns alltså inte på kyrkogården. För att få tillräckligt grävdjup fylldes dessutom marken ut med sand. Kyrkogården har i modern tid utvidgats mot öster, genom ett utvidgningsförslag av Johannes Dahls arkitektfirma i Tranås från år 1945. Nya kyrkogården i öster invigdes 1955.

Kråkshults kyrkogård är en typisk landsortskyrkogård med en äldre del och en ny utvidgning. Typiska karaktärsdrag för landsortskyrkogården är trädkransen, stenmurar och smidesgrindar samt ett grusgångssystem som ramar in de olika kvarteren. På den äldre kyrkogården är det i huvudsak endast den södra delen som är tagen i anspråk, då berggrunden går för nära marken i norr. Kvarteret närmast kyrkan i söder präglas av påkostade köpegravar med välbevarade grusytor och stenramar. Kvarteret är mycket enhetligt och sällsynt välbevarat, speciellt är att det är ett helt kvarter som är bevarat. I kontrast till detta avspeglar sig ett före detta linjegravskvarter söder därom med ett mindre antal bevarade linjegravsvårdar. Idag har de många allmänna linjegravarna blandats upp med nya moderna vårdar men fortfarande är linjegravskaraktären tydlig – små vårdar, enkla och högresta proportioner, ensamgravar, tätt placerade i regelbundna rader. Det kulturhistoriska värdet ligger i dessa drag, genom dessa och i kontrast till köpegravskvarteret direkt norr därom tydliggör det de sociala skillnaderna i äldre tider. Till de mer påkostade vårdarna hör även de längs med västra kyrkogårdsmuren – gravplatser med välexponerade lägen reserverade de som kunde betala för dem. Den nya utvidgning i öster är genom likvärdigt stora familjegravsvårdar, placerade utmed regelbundna rygghäckar ett uttryck för det jämlikhetsträvande folkhemmet under 1900-talet andra hälft.

Avsaknaden av gravar på kyrkogårdens norra sida är dels ett resultat av sämre naturliga förhållandena med ytlig berggrund, men även för att man inte velat begravas på norra sidan på grund av äldre föreställningar.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras, gravrätter återgår och får nya ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla tider.

Sammanfattning

- Kråkshults kyrkogård är en typisk landsortskyrkogård. Murar, grindar med grindstolpar, trädkrans, grusgångar är viktiga karaktärsbärande element i detta.
- Kvarter 1 och 2 är ovanligt väl bevarade och sammanhållna, det kulturhistoriska värdet är mycket högt. Samtliga gravar med grusbäddar och stenramar är mycket värdefulla för helheten.
- Gravvar äldre än 1940 och med titlar bör bevaras, helst på plats.
- Gravvar äldre än 1850 och av järn skall skrivas upp på kyrkans inventarielista.

Referenser

Tryckta källor

Kråkshults hembygdsförening, *Hembygd på höglandet*, Vimmerby 1989

Björkman, Sten, mfl (red.), *Svenska gods och gårdar. del XXV, Småland: Jönköpings län (östra delen)*, Uddevalla 1941.

Nilsson, Gustav, ”Kråkshults socken”, ur: Erixon, Sigurd, mfl, (red.) *Sveriges bebyggelse : statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden. Jönköpings län, del I*, Uddevalla 1952

Syllner-Gustafsson, M. *Kulturminnesvårdsprogram för Eksjö kommun, Del I*. Antagen av kommunfullmäktige 1986.

Unnerbäck, R. Axel. *Kråkshults kyrka*, Vimmerby 1994

Våra kyrkor och griftegårdar i ord och bild, del III, utgiven av Eksjö-Nässjö och Sävsjötidningen, Eksjö 1926.

Arkiv

Antikvarisk Topografiska Arkivet, genom kopior i Jönköpings länsstyrelses arkiv (ATA)

Jönköpings läns museums arkiv (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv (JLST)

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 101/03
Beställare:..... Linköpings stift
Fastighetsägare:..... Kråkshults församling, Svenska kyrkan
Rapportansvarig:..... Jonas Haas
Foto:..... Jonas Haas
Län:..... Jönköpings län
Kommun:..... Eksjö kommun
Socken:..... Kråkshults socken
Fastighetsbeteckning:..... Eksjö Kråkshult 7:1
Belägenhet:..... Ekonomiska kartans blad Kråkshult 6F6f, 1993

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv